

LUIPAARDS HULP

*De Nederlandse neutraliteit tijdens de
Eerste Wereldoorlog vanuit Brits perspectief.*

René G.A. Ros
21 oktober 2019

Laatst gewijzigd op 23 november 2024

INHOUDSOPGAVE

<i>Voorwoord</i>	3
<i>1. Inleiding</i>	4
<i>2. Northern Neutrals Committee</i>	5
<i>3. Vergaderingen 1917-1918</i>	7
<i>4. Commissieleden</i>	8
<i>5. Scandinavische landen</i>	12
<i>6. Periode 1914-1917</i>	15
<i>7. Nederland</i>	19
<i>8. Conclusie</i>	30
<i>Bibliografie</i>	31

De meest recente versie van deze publicatie is te downloaden op:

<https://doccentrum.stelling-amsterdam.nl/publicaties/dossiers/luipaards-hulp/>

Voorwoord

De afgelopen twintig jaar is het beeld van de Nederlandse neutraliteit tijdens de Eerste Wereldoorlog in belangrijke mate bijgesteld. De boeken van Paul Moeyes ('Buiten Schot', 2001 en 2014) en Maartje Abbenhuis ('The art of staying neutral', 2006) alsmede de expositie 'Verre van vredig' (2004) in het Legermuseum hebben duidelijk gemaakt dat de Nederlandse neutraliteit geen periode van lijdzaam afwachten is geweest. Integendeel, de neutraliteit kenmerkte zich door een uiterst actieve diplomatie om het wankel evenwicht met alle belligerente partijen te bewaren wat in de laatste oorlogsjaren steeds moeilijker werd.

Relatief weinig is bekend hoe de Entente de Nederlandse positie beoordeelde. In de notulen van het Britse '*War Cabinet*' komt Nederland zeker ter sprake maar in de periode 1917-1918 wordt voor details en beleidsontwikkeling veelal verwezen naar het '*Northern Neutrals Committee*' (NNC). De notulen van dit sub-comité zijn lang ontoegankelijk geweest en pas recentelijk gedigitaliseerd. René Ros bestudeerde deze documenten met een vraagstelling over de houding van de Entente tegenover de Nederlandse fortificaties. In plaats daarvan vond hij informatie die het beeld van de Nederlandse neutraliteit enigszins heeft bijgesteld.

De NNC is actief geweest van augustus 1917 tot de wapenstilstand in 1918 en is in deze periode zes keer bijeen gekomen. In de notulen van deze vergaderingen komen alle grote crises in de Nederlandse neutraliteit in deze periode voor: de 'schepenroof', de 'zand- en grind kwestie', de positie van de Schelde en het belang van Walcheren en de crisis rond het voorgenomen Nederlandse konvooi naar Indië. Over het algemeen bevestigen deze documenten de bestaande historiografie maar op twee punten zijn er afwijkingen.

Zo wordt de 'zand en grind kwestie' vaak gezien als een zeer grote bedreiging van Duitse kant van de Nederlandse neutraliteit, maar lijken de Britten dit redelijk laconiek op te nemen en zich vrij makkelijk te verzoenen met het door Nederland voorgestelde (boterzachte) toezicht. Wat nieuw is in deze stukken, is de opwinding die een vermeende Duitse eis, om de sinds 1914 in Antwerpen opgesloten Duitse en Oostenrijkse schepen doorvaart over de Schelde te verlenen, veroorzaakt. Deze eis is weliswaar in Berlijn geformuleerd, maar werd formeel nooit aan Nederland gesteld. Blijkbaar heeft de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Loudon dit aan Britse diplomaten doorgegeven. De opwinding die dit aan Britse kant veroorzaakte is, gezien de gevoeligheid van het Schelde dossier, niet opmerkelijk, maar lijkt in de huidige historiografie verdwenen. Noch Moeyes, noch Abbenhuis noemen het. René Ros' onderzoek lijkt dus een kleine aanpassing in ons denken over de Nederlandse neutraliteit tijdens de Eerste Wereldoorlog te rechtvaardigen.

Rian van Meeteren
historicus Eerste Wereldoorlog
Oegstgeest, oktober 2019

1. Inleiding

In poëtische uitingen was het gebruik van heraldische, zelfgekozen of toebedachte, nationale dieren niet ongebruikelijk. Voor de strijdende partijen in de Eerste Wereldoorlog werden soms de volgende diernamen gebruikt: (ijs)beer (Rusland), luipaard (Groot-Brittanië), (Gallische) haan (Frankrijk) en adelaar (Duitsland). De door de Britten aangeboden hulp aan het neutrale Nederland, was de reden om deze publicatie ‘Luipaards Hulp’ te noemen.

Deze publicatie biedt een inkijk in wat de Britten belangrijk vonden in de Nederlandse neutraliteit én geeft een vergelijking tussen Nederland en drie andere neutrale landen. Bovendien geeft het meer inzicht in de al bekende geheime contacten die de Britten met de Nederlandse Generale Staf hadden. Uit deze publicatie zal blijken dat de Britten niet alleen welwillend tegenover Nederland stonden maar ook tot compromissen bereid waren en vanwege hun eigen belangen Nederland haar neutraliteit gunden.

Mijn onderzoek naar de Stelling van Amsterdam, de forten rond de hoofdstad, vormde de aanleiding. Hiervoor was ik op zoek naar informatie over het Britse standpunt over de Nederlandse waterlinies. Prof. Wim Klinkert wees me op de verslagen van de *Northern Neutrals Committee*, maar navraag (circa 2011) leerde dat die onbereikbaar in een depot lagen. In 2017 bleken deze en vele andere rapporten digitaal beschikbaar via de website van de “*The National Archives of the UK*”.

Alhoewel de rapporten heel weinig informatie over de waterlinies en niets over de Stelling van Amsterdam bevatten, is het een interessant onderwerp en de moeite meer dan waard om een publicatie aan te wijden. Vanwege mijn beperkte kennis over de Eerste Wereldoorlog werd ervoor gekozen om de rapporten en andere documenten te gebruiken voor een samenhangend maar op zichzelf staand verhaal in het Nederlands. Het is mijn hoop dat geïnteresseerden hierdoor makkelijker kennis kunnen nemen van de informatie en eventueel als bron voor eigen publicaties kunnen gebruiken.

Ter verluchting zijn foto's van gevelstenen met de strofes van David Ingwersen gebruikt, die zijn aangebracht aan woningen die tijdens de Eerste Wereldoorlog in Amsterdam en Zaandam zijn gebouwd. Ze geven een beeld van het zo normaal mogelijk voortzetten van het dagelijkse leven, maar wel degelijk de invloed van de oorlog te merken. Zie Beeldverantwoording voor meer informatie.

2. Northern Neutrals Committee

Het Britse Rijk, waarin het Verenigd Koninkrijk, bevond zich met name met Frankrijk, Rusland, Portugal, België, Roemenië en Italië (Entente, later Geallieerden) in oorlog tegen Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, het Ottomaanse Rijk en Bulgarije (Centralen). Een oorlog die wij nu de Eerste Wereldoorlog noemen en waaraan vanaf april 1917 ook de Verenigde Staten van Amerika aan de zijde van de Entente deelnam.¹

De, op 6 december 1916, aangetreden nieuwe Britse regering onder leiding van minister-president David Lloyd George, besloot direct onder de naam ‘*War Cabinet*’ een kleine maar zeer belangrijke commissie op te richten.²

Het *War Cabinet* bestond uit slechts vijf leden, was formeel permanent in zitting en doordat het beslissingsbevoegdheid had, kon zij sneller acteren in de lopende oorlog. De voorzitter van het *War Cabinet* was de Minister van Oorlog en de leden waren politici zonder portefeuille in de regering en tevens enkele militairen. Op haar beurt besloot het *War Cabinet* tijdens haar 191ste vergadering op 20 juli 1917 tot oprichting van een apart subcomité met als doel om de positie van de noordelijke neutrale landen te onderzoeken³. Voor zover nu bekend, was dit het enige comité over neutrale landen.

At the 191st Meeting of the War Cabinet, held on Friday, the 20th July, 1917, was decided to appoint a small Committee consisting of—

Sir Edward Carson (*Chairman*);

General Smuts;

With representatives of the Admiralty, War Office, and Foreign Office;

Colonel Swinton (*Secretary*);

to investigate the position of Norway and other Northern neutral countries in relation to the war, and to obtain from our Naval and Military Staffs full information as to their plans.

Gezien de titel van het eerste verslag was de formele naam ‘*Committee on the position of the Northern Neutral Countries*’ (Commissie aangaande de positie van de Noordelijke Neutrale Landen). In de verslagen wordt meestal de naam ‘*Northern Neutrals Committee*’ (Commissie Noordelijke Neutralen) gebruikt. Afkortingen zijn in de verslagen niet gangbaar, behalve voor persoonlijke titels. De auteur neemt de vrijheid de afkorting NNC te gebruiken.

De taak van de NNC was om de positie en de plannen van de noordelijke neutrale landen met betrekking tot de oorlog te onderzoeken en het *War Cabinet* hierover te adviseren. Tot de te onderzoeken landen werden Noorwegen, Zweden, Denemarken en Nederland⁴ gerekend. Ook

¹ De oorlogvoerende landen tijdens de Eerste Wereldoorlog op wereldoorlog1418.nl

² David Lloyd George op britannica.com

³ TNA WC CAB/24/4/3 (G153)

⁴ In de rapporten wordt de naam Holland gebruikt, maar er is omwille van de duidelijkheid gekozen om in deze publicatie de naam Nederland te gebruiken m.u.v. citaten.

België zou, vanwege haar neutraliteitspolitiek, hier toe behoord hebben. Maar door de Duitse inval in augustus 1914 was de situatie geheel anders geworden en was het land grotendeels bezet en onderdeel van het strijdtoneel.

De NNC vergaderde, volgens alle gevonden verslagen, op het adres “2 *Whitehall Gardens*” in Londen. Volgens de stempels op enkele rapporten was dit het kantooradres van het *War Cabinet*.⁵

De vergaderingen van het *War Cabinet* zelf vonden plaats op “10 Downing Street”, tot op de dag van vandaag het kantoor van de minister-president, aan de overkant van de straat Whitehall.

⁵ TNA WC CAB/24/4/3 (G153)

3. Vergaderingen 1917-1918

Van de vergaderingen van het *Northern Neutrals Committee* (NNC) zijn zes verslagen online in de *War Cabinet* archieven van de *UK National Archives* aangetroffen. Ook het merendeel van de *War Cabinet* verslagen en *Foreign Office* rapporten (buitenlandse zaken), die in de verslagen worden genoemd, zijn online aangetroffen en voor deze publicatie gebruikt.

Omdat in elk verslag wordt verwezen naar de nummers van eerdere verslagen is het vrijwel zeker dat de verslagen van alle vergaderingen uit het bestaan van de NNC zijn gevonden. De auteur acht het niet waarschijnlijk dat er na de vergadering van oktober 1918, met de wapenstilstand op 11 november 1918, nog vergaderingen hebben plaatsgevonden.

Overzicht rapporten NNC			
Nummer	Datum	Landcodes	Onderwerp
G153	27-8-1917	DK/NL/NO/SE	algemeen en Schelde (NL)
G184	14-12-1917	NO	zeemijnen leggen bij Noorwegen
G186	22-12-1917	NL	informatie over Nederlandse troepen naar Walcheren
G206	26-4-1918	NL	Duitse eisen aan Nederland
G210	5-6-1918	NL	Nederlands konvooi naar Indië
G224	7-10-1918	NL	samenwerking met NL bij Duitse aanval op Walcheren

De eerste vergadering werd in augustus 1917 gehouden, bijna zes weken na de oprichting. Daarin werden alle noordelijke neutrale landen besproken naar aanleiding van diverse leger en marine memoranda uit de periode juni 1916 tot en met begin augustus 1917. In de volgende vergaderingen kwam Noorwegen nog éénmaal aan bod en daarna ging het uitsluitend nog over Nederland. Daaruit kan afgeleid worden dat de positie van Nederland precairder was, in ieder geval afwijkend en meer aandacht van de Britten vereiste. Gezien de geografische ligging van Nederland was dat geen verrassing.

Omdat er geen duidelijk patroon in de vergaderdata zit, zal er alleen vergaderd zijn als daar een aanleiding voor was. Mogelijk werd een vergadering geïnitieerd door het *War Cabinet* naar aanleiding van nieuwe memoranda. Dit lijkt bevestigd te worden door de onderwerpen die aan bod kwamen.

4. Commissieleden

Het *Northern Neutrals Committee* (NNC) bestond uit twee vertegenwoordigers van het *War Cabinet*, een secretaris en vertegenwoordigers van de *Admiralty* (Ministerie van Marine), *War Office* (Ministerie van Oorlog) en *Foreign Office* (Ministerie van Buitenlandse Zaken). In totaal hebben zeven personen de zes zetels ingevuld. Om een beeld te geven van de commissieleden worden korte levensbeschrijvingen gegeven.

4.1 SIR E. CARSON

Edward Henry Carson (1854-1935) werd geboren in een protestants gezin maar in het katholieke Zuid-Ierland (Dublin) en werd jurist.

Hij was tegenstander van Iers zelfbestuur en richtte uit angst voor een burgeroorlog in 1912 een tijdelijke regering in Belfast en de 80.000 man sterke paramilitaire *Ulster Volunteer Force* (UVF) op.

Op 25 mei 1915 werd hij *Attorney General* (procureur-generaal) in het kabinet Asquith maar trad in oktober 1916 af voor een succesvolle samenspanning om minister-president Asquith af te zetten. In het nieuwe kabinet werd hij *First Lord of the Admiralty* (Minister van Marine) tot juli 1917, waarna hij minister zonder portefeuille werd.⁶

In die hoedanigheid werd hij vertegenwoordiger van het *War Cabinet* en voorzitter van de NNC.

4.2 LIEUTENANT-GENERAL J. C. SMUTS

Jan Christian Smuts (1870-1950) is van Afrikaner afstamming en werd geboren in Malmesbury, Kaapkolonie (nu Zuid-Afrika). Hij vocht als commandant in de Tweede Boerenoorlog (1899-1902) tegen de Britten. Desalniettemin was hij daarna voorstander van een plaats van Zuid-Afrika in het Britse Rijk.

Smuts bekleedde diverse functies in het kabinet Botha en bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog richtte hij de *South African Defence Force* op waarvan hij de commandant werd. In die hoedanigheid bedwong hij de pro-Duitse opstand van Boeren in Zuid Afrika en droeg bij aan de verovering van Duits-Zuidwest-Afrika (Namibië).

⁶ Sir Edward Carson op firstworldwar.com

In maart 1917 accepteerde hij een functie in het *War Cabinet* en werd vertegenwoordiger in de NNC. Hij speelde een belangrijke rol in de oprichting van de *Royal Air Force* in 1918.

Na het overlijden van Botha werd Smuts minister-president van Zuid-Afrika in de perioden 1919-1924 en 1938-1948. Hij was ook nog betrokken bij het kabinet Churchill (1940-1945). ⁷

4.3 LORD ROBERT CECIL

Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil (1864-1958) werd geboren in Londen en studeerde rechten in Oxford. Zijn eerste functie was privé-secretaris van zijn vader tijdens diens termijn als minister-president van 1886 tot 1888. Hierna bekleedde hij diverse juridische functies om in 1906 lid van het parlement te worden. ⁸

In 1915 werd hij onderminister van Buitenlandse Zaken en in 1916 lid van de *Privy Council* (adviesraad van het staatshoofd). Daarnaast was hij van 23 februari 1916 tot 18 juli 1918 Minister van Blokkade met als verantwoordelijkheid om met economische middelen de vijand grondstoffen en voeding te ontfangen. ⁹

Als vertegenwoordiger van Ministerie van Buitenlandse Zaken zal hij lid zijn geweest van de NNC.

4.4 REAR-ADMIRAL G. P. W. HOPE

George Price Webley Hope (1869-1959) was een officier bij de *Royal Navy* (marine) en vanaf 1891 kapitein van verschillende schepen. Tijdens het begin van de Eerste Wereldoorlog was hij kapitein van het vlaggeschip van de Oostelijke Middellandse Zee-vloot. ¹⁰

In 1916 werd hij waarnemend-directeur Operaties van de *Admiralty* en *First Sea Lord* (hoofd *Royal Navy*) in 1918. Hij was aanwezig bij de ondertekening van de wapenstilstand en was lid van de Britse delegatie op de Parijse Vredes-conferentie in 1919 ¹¹. In 1920 werd hij vice-admiraal en van 1923 tot 1926 was hij directeur van het *Royal Naval College* in

⁷ Jan Christian Smuts op firstworldwar.com

⁸ Robert Cecil op Wikipedia

⁹ Ibidem

¹⁰ George Hope op Wikipedia

¹¹ Notes of a Meeting Held at President Wilson's House in the Place des Etats-Unis, Paris, on Monday, June 23, 1919, at 5 p.m., US State Department, Office of the Historian

Greenwich.¹²

Hope heeft alleen de eerste vergadering van de NNC in augustus 1917 bijgewoond, vermoedelijk in de functie van waarnemend-directeur Operaties van de *Admiralty* en als vertegenwoordiger van het Ministerie van Marine.

4.5 VICE-ADMIRAL SIR H. F. OLIVER

Henry Francis Oliver (1865-1965) was vanaf 1878 een officier bij de *Royal Navy* (marine). Hij werd in 1903 commandant van de door hem voorgestelde navigatieschool. Als *Rear-Admiral* (schout bij nacht) werd hij in 1913 directeur van de Inlichtingen Divisie van de *Admiralty*. In augustus 1914 maakte hij met Belgische hulp 38 in Antwerpen gestrande Duitse koopvaardijschepen onklaar.¹³

Hij werd onder andere *Naval Secretary* van Winston Churchill, *First Lord of the Admiralty*. In december 1916 werd Oliver *Deputy Chief of the Naval Staff* en *Lord Commissioner of the Admiralty*. In 1918 keerde hij naar zee terug en werd bevelhebber van diverse eskaders, de *Home Fleet* en de *Atlantic Fleet*. In 1933 ging hij met pensioen.¹⁴

Oliver volgde in de NNC Hope op als vertegenwoordiger van het Ministerie van Marine.¹⁵

4.6 MAJOR-GENERAL SIR G. M. W. MACDONOGH

George Mark Watson MacDonogh (1865-1942) begon zijn militaire carrière in 1884 bij de *Royal Engineers* (Genietroepen). Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij inlichtingen-officier van de commandant *British Expeditionary Force* (BEF).¹⁶

Zijn behoudende inlichtingenrapporten werden door anderen als pessimistisch gezien maar bleken betrouwbaar. De nieuwe commandant BEF had echter een voorkeur voor een meer optimistische maar minder accurate inlichtingen-officier. MacDonogh promoveerde in januari 1916 tot generaal-majoor en was tot 1918 de directeur van de Militaire Inlichtingendienst.¹⁷

In die laatste functie zal hij in de NNC hebben gezeten als vertegenwoordiger van het Ministerie van Oorlog.

4.7 COLONEL E. D. SWINTON

Ernest Dunlop Swinton (1868-1951) werd geboren in Bangalore, India en begon zijn militaire carrière in 1888 bij de *Royal Engineers* (Genietroepen). Hij diende in de Tweede Boerenoorlog (1899-1902) en was Brits historicus tijdens de Russisch-Japanse Oorlog (1904-1905).

¹² [George Hope op Wikipedia](#)

¹³ [Henry Oliver op Wikipedia](#)

¹⁴ Ibidem

¹⁵ Bronnen noemen 1919 als jaar dat hij werd gepromoveerd tot Vice-Admiral maar die titel is al vermeld in het NNC verslag uit 1917. Waarschijnlijk was hij op dat moment 'Acting Vice-Admiral' (waarnemend).

¹⁶ [Sir George MacDonogh op firstworldwar.com](#)

¹⁷ Ibidem

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog had hij de rang van luitenant-kolonel en werd door de Minister van Oorlog benoemd tot militair oorlogscorrespondent aan het Westfront. Rond Kerstmis 1914 zag hij een tractor met rupsbanden gebruikt worden om geschut te verplaatsen en ontstond het idee voor de tank. Swinton ging in 1919 met militair pensioen maar was onder andere van 1922 tot 1951 directeur van Citroën en van 1925 tot 1939 hoogleraar militaire geschiedenis aan de Universiteit van Oxford. Bijzonder is dat hij van 1934 tot 1939 in de rang van kolonel commandant was van het *Royal Tank Corps*.¹⁸

Binnen de NNC was hij secretaris en vermoedelijk op persoonlijke titel benoemd.

¹⁸ Sir Ernest Swinton op firstworldwar.com

5. Scandinavische landen

Het verslag van de *Northern Neutrals Committee* (NNC) vergadering van 27 augustus 1917 is het enige dat de situatie van de drie Scandinavische neutrale landen omschrijft. Hiermee kan bepaald worden welke waarde de Britten toekenden aan hun militaire weerbaarheid en neutraliteit.

De neutraliteit van een land kan zijn vastgelegd in internationale verdragen of zelfverklaard zijn. In deze kwestie betrof het vier landen die zichzelf neutraal verklaard hadden. De waarde van de neutraliteit van een land hing voor een belangrijk deel af van de belangen van de strijdende partijen. Neutraliteit was vrijwel verzekerd als de strijdende partijen het bezit van een land niet aan de andere partij gunden.

Als neutraal land was het wel mogelijk om die belangen te beïnvloeden door voldoende militaire middelen te hebben die een aanval onaantrekkelijk maken. En daarnaast door de voordelen van de neutraliteit aantrekkelijk te maken door economische en strategische belangen zoals respectievelijk directe handelsbelangen en flankdekking.

Het was een balans waar een neutraal land niet afwachtend kon zijn, maar pro-actief aan moest blijven werken. Gedurende een oorlog konden de overwegingen verschuiven, bijvoorbeeld door militaire en geopolitieke ontwikkelingen. Hoe langer de oorlog duurde, hoe omvangrijker en moeilijker dat was.

5.1 NOORWEGEN

Volgens de Britten was Noorwegen niet voorbereid op een moderne oorlog. Het had een klein leger, onvoldoende artillerie, weinig luchtafweergeschut, een embryonale luchtmacht en geen munitie-productie.¹⁹

De Britten achtte de kans klein dat Noorwegen zich zou aansluiten bij de Centralen. Een aansluiting bij de Geallieerden werd schadelijk gevonden vanwege het zwakke Noorse leger. Alleen de Britse marine zag er een voordeel in, omdat de haven van Kristiansand gebruikt kon worden als basis voor kleine marineschepen.²⁰

Een aanval van Duitsland op Noorwegen behoorde tot de mogelijkheden als de Verenigde Staten een stevigere aanpak van de export van Noorwegen naar Duitsland zouden eisen of als Duitsland eisen ging stellen waar Noorwegen niet aan kon voldoen.²¹

Een Duitse aanval zou mogelijk over water via de westkust van Zweden kunnen verlopen maar in ieder geval via de lucht met vliegtuigen en Zeppelins kunnen plaatsvinden. Vanwege de grote afstand tussen de dichtstbijzijnde Duitse vliegvelden in Schleswig-Holstein, zou mogelijk eerst Denemarken onder de voet worden gelopen. De Duitse troepen aan de Duits-Deense grens werden hier voldoende voor geacht. De Britten konden door een gebrek aan middelen

¹⁹ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.7

²⁰ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.9

²¹ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.3

Noorwegen niet bijstaan met troepen of meer vliegtuigen en luchtafweergeschut dan al was toegezegd.^{22s}

Uit dit standpunt kan geconcludeerd worden dat een Duitse inval geen of een beperkte directe militaire tegenactie van de Britten zou veroorzaken. Daaruit blijkt de geringe waarde van de neutraliteit van Noorwegen voor de Britten.

In december 1917 was de Noorse neutraliteit van belang vanwege de *North Sea mine barrage*, een zeemijn-barrière die de Britten in de Noordzee tussen de Orkney Eilanden en Noorwegen wilden leggen. De NNC gaf als aanbeveling om te proberen, met instemming van Noorwegen, een haven zoals Stavanger hiervoor als uitvalsbasis te mogen gaan gebruiken.²³

Ook was men nu van mening dat het in het voordeel van de Geallieerden was als Noorwegen hun zijde zou kiezen. Daarmee zal samenhangen dat de NNC aanbeval om de Noorse regering te informeren dat Engeland hen noodzakelijke steun zou bieden om een aanzienlijk landing of luchtaanval door Duitsland te voorkomen. Tenslotte suggereerde de NNC om het plan voor de barrière aan de Amerikanen voor te leggen.²⁴

De barrière is uiteindelijk in 1918 in een samenwerking tussen de Britten en de Amerikanen geplaatst. De eerder geplaatste mijnevelden in de Helgoland bocht lagen dicht bij de Duitse marinehavens maar door de neutraliteit van Denemarken en Noorwegen konden in het Skagerrak geen zeemijnen gelegd worden. Dit bood voor Duitse schepen en U-boten een veilige alternatieve route dat door de *North Sea mine barrage* werd onderbroken.²⁵

5.2 ZWEDEN

Het Zweedse leger werd door de Britten veel hoger ingeschat dan het Noorse leger. Volgens de Britten was de heersende klasse van Zweden pro-Duits terwijl het merendeel van het volk anti-Duits was. Het opgeven van haar neutraliteit en het aansluiten bij een van de partijen werd dan ook klein geacht. Maar onder economische druk zou het land wellicht moeten kiezen voor een van de partijen of verhongeren, zo was de gedachte van de Britten.²⁶

Ook de kans dat Duitsland Zweden zou aanvallen werd klein geacht omdat het Zweedse leger een aanzienlijke tegenstander zou vormen. In 1915 werd het wel voor mogelijk gehouden dat Zweden Noorwegen zou binnenvallen, ondanks een niet-aanvalsverdrag, maar die kans werd in augustus 1917 gering geacht. Toch was het voor de Britten toen voorstelbaar dat Duitsland samen met Zweden, het in 1905 van Zweden onafhankelijk geworden land, zouden binnenvallen.

Als Zweden zich bij de Centralen zou aansluiten, dan had dat voor de Geallieerden tot nadeel

²² TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.5

²³ TNA WC CAB/24/4/35 (G184)

²⁴ TNA WC CAB/24/4/35 (G184)

²⁵ The North sea mine barrage, Capt. Reginald R. Belknap US Navy, National Geographic Magazine, VOL. XXXV, No. 2; feb. 1919

²⁶ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.17

dat de handel met Rusland gehinderd zou worden, de aanvoer van kogellagers uit Zweden verloren zou gaan en ongeveer 800.000 Zweedse manschappen aan de sterkte van de Centralen zouden worden toegevoegd.²⁷

De NNC was van mening dat de Britten geen enkele militaire bijstand konden verlenen als Zweden door Duitsland zou worden aangevallen. En ook niet, maar dat sluit aan bij de conclusie over Noorwegen, als Zweden en Duitsland gezamenlijk Noorwegen zouden aanvallen.²⁸

Hieruit moet geconcludeerd worden dat ook de neutraliteit van Zweden voor de Britten van geringe waarde was.

5.3 DENEMARKEN

Volgens de NNC was de kans dat Denemarken zich zou aansluiten bij de Centralen zo klein dat dit buiten beschouwing kon worden gelaten.

Volgens de Britten wilde Duitsland op goede voet blijven met Denemarken, vooral vanwege de voedselvoorziening na de oorlog. Maar bij een Duitse aanval op Noorwegen zou Denemarken binnengevallen kunnen worden en werd zelfs een bombardement op Kopenhagen voorzien.²⁹

Ook in het geval van Denemarken was de NNC van mening dat de Britten geen enkele militaire bijstand konden verlenen als Denemarken door Duitsland zou worden aangevallen.³⁰

²⁷ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.19

²⁸ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.19

²⁹ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.23-24

³⁰ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.25

6. Periode 1914-1917

Voorafgaand aan het kabinet Lloyd George regeerde een kabinet met Herbert Henry Asquith³¹ als minister-president. Omdat het *War Cabinet* en *Northern Neutrals Committee* (NNC) pas in respectievelijk 1916 en 1917 door het kabinet Lloyd George werden ingesteld, moeten er andere bronnen gebruikt worden om de Britse standpunten over de periode 1914-1915 te achterhalen. Een bruikbare bron zijn de notities van het Britse Ministerie van Buitenlandse Zaken die per land gebundeld en gedigitaliseerd zijn.

Vooraf relevant is de handgeschreven, vaak als privé gemarkeerde, correspondentie tussen de Minister van Buitenlandse Zaken Sir Edward Grey (1862-1933)³² en de, toen hoogste Britse diplomatieke vertegenwoordiging in Nederland, buitengewoon gezant Alan Johnstone (1858-1932)³³. Soms worden telegrammen genoemd maar die zijn geen onderdeel van de verzameling.

Uit de correspondentie blijkt dat Johnstone regelmatig contact had met de Nederlandse Minister van Buitenlandse Zaken John Loudon (1866-1955). Ze bespraken diverse zaken met betrekking tot de Nederlandse neutraliteit zoals een mogelijke Duitse schending ervan, militaire hulp bij een Duitse inval en het tot zinken brengen van Nederlandse schepen door Duitsland. Dat speelde na de Duitse inval in België en Frankrijk en het vastlopen ervan als een loopgravenoorlog.

6.1 NEUTRALITEITSSCHENDING

Grey en Johnstone spreken elkaar op Nieuwjaarsdag 1915 over de Nederlandse neutraliteit en blijktbaar is Grey nogal geschokt dat Nederland niet gereed zou zijn om haar neutraliteit te verdedigen. Uit de aantekeningen van een krijgsgevangen Duitse officier is gebleken dat Duitse troepen een hoekje Limburg hadden betreden.³⁴

Over dit incident is niet veel bekend maar het lijkt erop dat het niet heeft plaatsgevonden. Mogelijk gaat het over de Duitse overtocht over de Maas bij Lixhe dat tot een misverstand heeft geleid.³⁵

Johnstone was tijdens de Duitse inval in België en niet in Nederland, maar schrijft op 3 februari dat hij van zijn Franse collega had vernomen dat de Fransen op 2 februari hun dossier erover aan de Nederlandse regering hadden gegeven. Een Nederlandse commissie had er al onderzoek naar gedaan, onder andere door het horen van buurtbewoners, en geconcludeerd dat de neutraliteit niet geschonden was. Het Nederlandse bewijs was naar Parijs gezonden maar het was nog onduidelijk of de Franse regering overtuigd was. Grey antwoordde dat hij nooit geloofd had dat de Nederlandse regering over zich heen had laten lopen en dat het

³¹ [H.H. Asquith op Wikipedia](#)

³² [Edward Grey op Wikipedia](#)

³³ [Alan Johnstone op Wikipedia](#)

³⁴ TNA FO 800/69, p.76-78

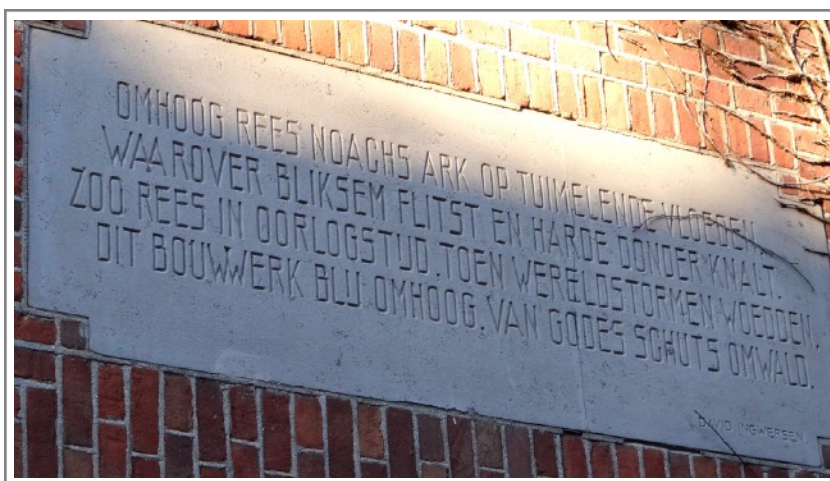
³⁵ NL-WpDStvA-C8595, (Trokken de Duitsers echt door Limburg?)

vermoedelijk om een klein aantal militairen over een smalle strook grond zou gaan. Hij wilde Nederland ook geen verwijt maken maar omdat Duitsland zo snel klaagde over Britse acties voelde hij zich genoodzaakt om ook Duitse acties onder de aandacht te brengen.³⁶

6.2 MILITAIRE STEUN AAN NEDERLAND

Op 16 januari 1915 schrijft Johnstone dat de Russische militair attaché erop aandringt gereed te zijn om Nederland (militaire) steun te bieden bij een Duitse inval. Johnstone vindt het te voorbarig om de Nederlandse regering hierover te polsen. Mocht Duitsland vanuit Frankrijk terug België ingedreven worden, dan zou er voldoende tijd zijn om met Loudon te overleggen. Johnstone is er van overtuigd dat Loudon zou antwoorden dat Nederland hoopt aan haar neutrale houding vast te kunnen houden. Als Duitsland op de hoogte raakt van een Brits aanbod aan Nederland, dan zouden de Duitsers er voordeel uit halen en leugens en overdrijvingen verspreiden. Minister Grey is het geheel met Johnstone eens, maar bovendien denkt hij dat de onafhankelijkheid van Nederland afhangt van het succes van de Entente in de oorlog. Bovendien acht hij de Entente nog niet in staat om Nederland steun te kunnen bieden en zou het niet in Brits belang zijn om te suggereren de neutraliteit op te geven.³⁷

De reactie van Loudon op een Duitse circulaire is stevig van toon, schrijft Johnstone op 19 februari 1915. Johnstone vernam over oorlogsvoorbereidingen in Nederland en als een Nederlands schip door een Duitse onderzeeër tot zinken zou worden gebracht dan kon wel eens een kritieke situatie ontstaan. Tegen Loudon heeft Johnstone gezegd dat de Britten niet de bedoeling hadden om “onneutrale” acties tegen Nederland te ondernemen, maar dat weet het publiek niet. Hij beveelt daarom aan, om een verklaring uit te geven dat de Britten de Nederlandse kolonies ongemoeid zullen laten omdat dit een positief effect op de Nederlandse publieke opinie zou hebben.³⁸

Johnstone schrijft op 15 maart 1915 aan Grey dat Loudon met veel plezier de recente toespraak van Grey had gelezen. Vooral het deel over het recht van kleine naties om hun eigen toekomst te bepalen sprak hem aan. Dat heeft mogelijk ook de angst in Nederland voor Britse plannen met de Nederlandse koloniën weggenomen.

³⁶ TNA FO 800/69, p.76-78

³⁷ TNA FO 800/69, p.73-75

³⁸ TNA FO 800/69, p.79-80

6.3 DUITSE ONDERZEEËRS

Dan houdt een Duitse onderzeeër het Nederlandse vrachtschip Medea³⁹ op 25 maart 1915 aan en brengt het na inspectie tot zinken. Op 31 maart schrijft Johnstone dat deze kwestie door de Nederlandse regering ernstig wordt opgevat en een ferme brief aan Berlijn is gezonden.

Johnstone gelooft niet dat Duitsland Nederland met dit soort aanvallen tot oorlog wil dwingen. Daarbij verneemt hij dat Nederland van mening is dat ze zelf Vlissingen (i.v.m. Westerschelde) kan verdedigen. ⁴⁰

Op 14 april 1915 wordt nogmaals een Nederlands vrachtschip, de Katwijk⁴¹, tot zinken gebracht door een aanvankelijk onbekende onderzeeër. Johnstone was op dat moment afwezig en eerste secretaris van het gezantschap Henry Getty Chilton (1877-1954) stuurt op 17 april een notitie. De notitie begint met het feit dat de militair attaché had gesproken met mevr. Boreel die via haar vriendin Von Kühlmann⁴² “*echoing her husbands view*” vernam dat het tot zinken brengen een Duitse vergissing was. ⁴³

Het is zeer aannemelijk dat mevrouw Von Kühlmann de echtgenote was van de Duitse diplomaat, en latere minister van Buitenlandse Zaken, Richard von Kühlmann (1873-1948). ⁴⁴ Vervolgens dat Chilton, op de begrafenis van Loudons moeder⁴⁵, van de Franse ambassadeur vernam dat de Nederlandse minister-president Cort van der Linden bij de Fransen en Britten wilde informeren of een van hun onderzeeërs de Katwijk tot zinken had gebracht. De Franse ambassadeur vond dat ongepast omdat het zonder twijfel een Duitse onderzeeër was geweest. Chilton zijn minder officiële bronnen en enkele kranten, geven het idee dat gedacht werd dat Duitsland Nederland bij de oorlog wilde betrekken. Immers, als Duitsland met een week of zes uit België verdreven was, dan zou Nederland gevaarlijk voor hen kunnen worden. Maar deze gedachte werd door de Britten niet serieus overwogen. ⁴⁶

Op 12 april 1915 schrijft Johnstone aan Grey over een informeel gesprek met Loudon op dezelfde ochtend. Loudon was zeer tevreden dat Duitsland toegaf dat een van haar onderzeeërs de Katwijk tot zinken had gebracht en de kwestie diplomatiek kon worden opgelost. ⁴⁷

Bij zowel de Medea als de Katwijk diende de Nederlandse regering een ferm protest bij de Duitse regering in. De Medea was met sinaasappels naar Londen onderweg en volgens een Prijsgerecht in Duisburg kon de duikbootkapitein niets verweten worden. De Katwijk had een neutrale haven als bestemming en na Duits onderzoek werd de schade vergoed. ⁴⁸

Desgevraagd geeft Loudon aan dat ook hij niet gelooft dat Duitsland met de recente aanvallen

³⁹ [Medea in Maritiem-Historische Databank](#)

⁴⁰ TNA FO 800/69, p.87-90

⁴¹ [Katwijk in Maritiem-Historische Databank](#)

⁴² In de bron Von Kühlmanns genoemd, hetgeen vermoedelijk een vergissing is.

⁴³ TNA FO 800/69, p.93-95

⁴⁴ [Richard von Kühlmann op Wikipedia](#)

⁴⁵ Louise Wilhelmine Françoise Félicité de Stuers, overleden 15 april 1915.

⁴⁶ TNA FO 800/69, p.93-95

⁴⁷ TNA FO 800/69, p.107-109

⁴⁸ NL-WpDStvA-C4246 (Buiten Schot), p.226

bewust agressief was. Johnstone geeft Loudon de boodschap mee dat de Britten zeker niet Nederland tot strijdende partij willen dwingen maar dat het vanzelfsprekend was dat, hoe eerder de Britten weten dat hulp gewenst is, des te effectiever het zou zijn.⁴⁹

Na een lunch bij minister-president Asquith thuis, zo schrijft Johnstone op 21 april 1915 aan Grey, ontmoet Johnstone de *First Lord of the Admiralty* (Minister van Marine) Winston Churchill (1874-1965) die hem uitnodigde voor een bespreking bij de *Admiralty*. Johnstone las daar het memorandum van Churchill met de redenen waarom het Duitsland uitkwam om in oorlog te raken met Nederland. De argumenten maakten geen indruk op Johnstone en hij vindt het “de wens is de vader van de gedachte”. Informeel en vertrouwelijk vraagt Churchill of het mogelijk is Nederland te tonen dat het in haar belang is om Duitsland de oorlog te verklaren. Johnstone geeft aan dat hij instructies heeft van Grey en schrijft dat ook nadrukkelijk in zijn verslag. In een onsamenhangend betoog brengt Churchill verder de Westerschelde, een Engels-Japanse garantie over Nederlands-Indië en militaire hulp aan Nederland ter sprake.⁵⁰

Gedurende 1915-1916 waren er nog een aantal brieven die onderlinge misverstanden wilden oplossen. En tevens een vermelding (zonder documenten) in december 1916 over een plan om Nederlandse schepen onder Britse vlag te brengen.

⁴⁹ TNA FO 800/69, p.107-109

⁵⁰ TNA FO 800/69, p.96-98

7. Nederland

“There seems little chance of Holland voluntarily joining either the Allies or the Central Powers, while there is every probability of her resisting any invasion of her territory by either party.” (1917) ⁵¹

In tegenstelling tot de andere drie noordelijke neutrale landen, wordt in geen van de verslagen een waarde-oordeel gegeven over het Nederlandse leger en haar waterlinies. In een van de Britse scenario's van een Duitse inval wordt de mogelijkheid genoemd dat Duitsland niet geheel Nederland zou kunnen bezetten met als ongunstig resultaat voor de Duitsers dat de havens in Geallieerde handen zouden vallen ⁵². Dit scenario past bij de Nederlandse strategie om de verdediging te richten op het westen van het land, met het merendeel van de havens, zoals strategisch was vastgelegd in de Vestingwet van 1874.

Indien Nederland zich zou aansluiten bij de Geallieerden, dan zou het de Geallieerden een betere situatie op de Noordzee opleveren en geschikte vliegvelden voor aanvallen op Duitsland. De nadelen voor de Geallieerden bestonden uit de extra druk op voorraden, en het transport ervan, om een nieuwe bondgenoot van munitie en andere middelen te voorzien. Daarnaast wordt het wegvallen van haar meest waardevolle bron van informatie als nadeel genoemd. ⁵³ De bron van informatie wordt niet gespecificeerd maar zal bestaan uit informatie via de Nederlandse regering en het gebruik van Nederland door de oorlogvoerende inlichtingendiensten.

De Britten zagen twee situaties waarbij voor Duitsland, een inval in Nederland zinvol zou worden:

- als operaties van de Geallieerden aan de Belgische kust zouden resulteren in het niet meer voor de Duitsers beschikbaar zijn van de haven van Zeebrugge. ⁵⁴
- als de Verenigde Staten de blokkades van neutrale landen zou verscherpen, waarbij de waarde van een neutraal Nederland voor de Duitsers sterk zou verminderen. ⁵⁵

In beide gevallen zouden de Duitsers het gebruik van de Westerschelde⁵⁶ willen verkrijgen, als basis voor kleine schepen en als toegang tot de havens van het door hen bezette Antwerpen. Daarvoor werd een inval en bezetting van Zeeuws-Vlaanderen (zuidoever) en de eilanden Walcheren en Zuid-Beveland (noordoever) noodzakelijk geacht. De zuidoever zou in enkele

⁵¹ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.27; vertaling citaat: Er is een kleine kans dat Nederland zich vrijwillig aansluit bij ofwel de Geallieerden ofwel de Centralen, terwijl er een grote waarschijnlijkheid is dat zij weerstand zou bieden tegen elke invasie van haar grondgebied door beide partijen.

⁵² TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.28

⁵³ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.27

⁵⁴ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.29

⁵⁵ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.30

⁵⁶ In alle stukken wordt de naam Scheldt (eng.) gebruikt maar omdat door dammen (topografische kaart 1914) al geen onbelemmerde scheepvaartverbinding meer tussen de Oosterschelde en de Westerschelde mogelijk was, is er omwille van de duidelijkheid gekozen om de naam Westerschelde te gebruiken m.u.v. citaten.

uren over land veroverd kunnen zijn maar vanwege de Nederlandse kustbatterijen bij Vlissingen zou een oversteek van Terneuzen naar Ellewoutsdijk nodig zijn en wellicht zelfs per trein over Bergen op Zoom.⁵⁷

Of Nederland een dergelijke beperkte Duitse inval als oorlogsdaad zou opvatten of

het bij een protest zou laten, was de Britten onduidelijk. Welke houding Nederland ook aannam, het zou de Duitsers niet afhouden van een verovering en slechts vertragen⁵⁸. Het bezit van de Westerschelde door de Duitsers werd door de Britten zeer nadelig gevonden⁵⁹ en voor henzelf een “zeer waardevol bezit bij de uiteindelijke vredesonderhandelingen”⁶⁰. Tegenmaatregelen werden dan ook door de Britten overwogen en dit zou leiden tot een gevaar voor de Nederlandse neutraliteit. Van een preventieve Britse inval is nergens sprake.

7.1 WESTERSCHELDE

De Britten wilden een Duitse verovering van Walcheren tegen elke prijs voorkomen. Een Britse landing op Walcheren werd als enige mogelijkheid daarvoor gezien en bij voorkeur zo snel mogelijk na het overschrijden van de Nederlandse grens door de Duitsers⁶¹.

Alhoewel niet alleen Walcheren wordt genoemd, concentreerde de aandacht zich vermoedelijk op dit eiland omdat het, behalve over de smalle Sloedam, niet over land aan te vallen was en volledige controle over de Westerschelde geeft. Dat zou kunnen met geschut maar ook met het leggen van zeemijnen.

Als Nederland een Britse landing zou gedogen, dan was de kans van slagen groot. Maar mocht Nederland de inval militair bestrijden dan was het na een eventueel geslaagde landing moeilijk logistiek in stand te houden en werd het tegenhouden van de Duitsers onmogelijk geacht. Als Nederland een Britse landing zou toestaan en bovendien zelf de Duitse inval actief zou bestrijden dan achten de Britten het mogelijk om een Duitse inval van Walcheren te voorkomen.⁶²

⁵⁷ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.29

⁵⁸ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.31

⁵⁹ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.33

⁶⁰ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.32

⁶¹ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.34

⁶² TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.35

Het *Northern Neutrals Committee* (NNC) geeft in zijn verslag van 27 augustus 1917 als advies, om de militaire plannen van 8 augustus onmiddellijk en in het geheim voor te bereiden voor zover dat mogelijk is. Tegelijkertijd moeten alle ontwikkelingen tussen Nederland en Duitsland zorgvuldig in de gaten gehouden worden. Ook wordt aanbevolen om de houding van de Nederlandse regering te peilen zodra er signalen zijn dat Duitsland een verovering van de Westerschelde overweegt. De Nederlandse reactie zou, samen met militaire overwegingen, moeten bepalen welke actie de Britten zouden nemen.⁶³

Op 3 december 1917 stelt het Britse Ministerie van Marine een memorandum aan het *War Cabinet* op waarin wordt genoemd: “*Reliable information, however, now been received that the Dutch have recently sent large numbers of troops into Walcheren and have expelled all civilians except those domiciled in the Island. It is stated that these measures have been taken owing to the fear of British troops being sent to occupy the Island and it is reasonable to expect [...] she would also oppose an occupation of the Island by the enemy.*”⁶⁴

De voorzitter van de NNC, Carson, stelde op 22 december een kort vergaderverslag met een aanbeveling op. Daarin schrijft hij dat de Britse militair-attaché Luitenant-Kolonel Oppenheim in Den Haag heeft vernomen dat de troepenverplaatsing naar Walcheren, die deels alweer teruggetrokken was, niet uit angst voor een Britse landing was, maar voor de algemene verdediging ervan.⁶⁵

Buiten de NNC om had generaal Smuts, lid van de NNC namens het *War Cabinet*, blijkbaar (“it appears that”) instructies aan diezelfde militair-attaché Oppenheim gegeven om in contact te treden met de Nederlandse opperbevelhebber [generaal C.J. Snijders] en officieren van de Generale Staf. Aanvankelijk waren deze Nederlandse officieren niet genegen om met de Britten te spreken omdat het de neutraliteit zou schenden. Oppenheim weet hen er van te overtuigen dat samenwerking essentieel is om Walcheren te beschermen tegen een Duitse inval. De Nederlandse houding wordt door de Britten omschreven als “*anxious to have our help*” (verlangend naar onze hulp) en als blijk van vertrouwen wensten de Nederlandse officieren te worden voorzien van in lijsten A en B (zie hieronder) gespecificeerd materiaal.⁶⁶

De contacten tussen de Britten en de Nederlandse officieren moeten tussen 3 en 22 december 1917 zijn gelegd en mogelijk al na het NNC-advies van 27 augustus om contact met de Nederlandse regering te zoeken. Verondersteld mag worden dat het gevraagde geschut en de munitie gebruikt zou worden voor de verdediging van de Westerschelde als gemeenschappelijk belang. De andere middelen lijken meer voor algemeen, defensief gebruik.

⁶³ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.37

⁶⁴ TNA WC CT2847; vertaling citaat: Er is betrouwbare informatie ontvangen dat de Nederlanders onlangs grote aantallen troepen naar Walcheren hebben gestuurd en alle burgers behalve inwoners hebben uitgezet. Er wordt gezegd dat deze maatregelen zijn genomen uit angst voor een bezetting van het eiland door Britse troepen en het is logisch om te veronderstellen [...] dat ze zich ook tegen een bezetting door de vijand zou verzetten.

⁶⁵ TNA WC CAB/24/4/37 (G186)

⁶⁶ TNA WC CAB/24/4/37 (G186)

Door Nederland gewenst materieel, Lijst A	
Aantal	Omschrijving
4	zware kustbatterijen van minimaal 35 cm geschut en munitie
32	15 cm houwitser met 50.000 hoog-explosieve granaten
50.000	gasgranaten
50.000	“G.R.T.” [Engelse afkorting, betekenis onbekend]
32	10 cm Lang geschut met munitie

Door Nederland gewenst materieel, Lijst B	
Aantal	Omschrijving
10.000	gasmaskers (“box respirators”)
16	kabelballonnen met apparatuur
20	grote zoeklichten
40	kleine zoeklichten
1.000	Véry pistolen met lichtkogels
1.000.000	handgranaten

Vanaf 1912 had Nederland gewerkt aan het ontwerp van een nieuw kustfort De Ruyter bij Vlissingen, en later ook Nieuw Kijkduin bij Den Helder, met twee pantserkoepels met 28 cm geschut. Wellicht dat de gevraagde vier zware kustbatterijen van minimaal 35 cm hiervoor bedoeld waren. Het ontwerpen van een kustbatterij voor vier kanonnen van 40,64 cm (16 inch) bij Boudewijnskerke op Walcheren begon pas in augustus 1918 en daarop kan het dus geen betrekking hebben.⁶⁷

Daarnaast is de wens voor gasgranaten wellicht opvallend maar dat past in de ontwikkeling door Nederland van projectielen en diverse strijdgassen die vanaf de tweede helft 1917 hernieuwde aandacht kreeg. Daarbij is ook geprobeerd gasgranaten in Groot-Brittannië aan te schaffen.⁶⁸

De Britten lijken er wel toe bereid maar kunnen het verzoek om materiaal beperkt inwilligen. Aan het geschut en munitie van lijst A is bij de Geallieerden al een tekort en kunnen ze niet missen. Dat geldt ook voor de zoeklichten maar de andere zaken op lijst B zouden geleverd kunnen worden.⁶⁹

In december 1917 achten de Britten de kans op een Duitse inval in Nederland zeer onwaarschijnlijk vanwege de ontwikkelingen in Vlaanderen. Die kwalificatie werd in augustus

⁶⁷ NL-WpDStvA-C395 (Kustversterkingen 1900-1940), p. 57-78

⁶⁸ NL-WpDStvA-C298 (De Geest in de fles), p.47-56

⁶⁹ TNA WC CAB/24/4/37 (G186)

nog niet gebruikt zodat het lijkt dat de urgentie minder is geworden na het Britse offensief bij Ieper en het afgelasten van een Britse amfibische operatie tegen de Vlaamse kust.

Toch vinden de Britten het belangrijk om samen een Duitse inval in Walcheren te voorkomen en te onderhandelen om voorbereidingen te treffen, waartoe ook de mogelijke levering van munitie wordt aanbevolen door de NNC. Opvallend is dat de NNC tevens aanbeveelt dat “[*the Dutch government*] be informed that [...] the British Government will at once take the necessary steps to supply them with sufficient guns and ammunition, as well as a mixed force, to enable them to resist the German attack”.⁷⁰ Het *War Cabinet* gaat op 8 januari 1918 akkoord met deze voorstellen van de NNC⁷¹.

De Britse contacten met de Nederlandse legerleiding had de Nederlandse neutraliteit al in gevaar kunnen brengen, als dit bij de Duitsers bekend was geworden. En helemaal als de toezegging voor militaire bijstand inderdaad aan de Nederlandse regering zou zijn gedaan. Maar om onbekende reden zijn de onderhandelingen met de Nederlandse officieren en de toezegging aan de Nederlandse regering niet uitgevoerd, in ieder geval niet voor de volgende NNC vergadering op 26 april 1918⁷².

De Britten hielden daadwerkelijk een gemengd contingent van marine en leger beschikbaar, alhoewel de omvang uit deze bronnen onbekend is. De notulen van het *War Cabinet* van 8 januari 1918 vermelden dat marine- en leger-officieren uitlegden dat door de toezegging manschappen in Engeland werden vastgehouden, terwijl hun inzet dringend elders nodig was. Het *War Cabinet* nam hier geen besluit over maar vroeg de ministers van Marine en Oorlog om een gezamenlijk voorstel om alleen een kern-eenheid paraat te hebben voor inzet in Nederland.

⁷³

In april 1918 blijkt dat dit contingent inmiddels grotendeels naar Frankrijk overgebracht is en niet meer beschikbaar voor Nederland⁷⁴. Dit zou verband houden met de Britse verliezen na de Duitse voorjaarsoffensieven (Kaiserschlacht) in maart 1918. In oktober 1918 wordt echter

⁷⁰ TNA WC CAB/24/4/37 (G186); vertaling citaat: de Nederlandse regering te informeren dat de Britse regering onmiddellijk de noodzakelijke stappen zal zetten om hen te voorzien van voldoende geschut en munitie evenals een gemengde troepenmacht om het hen mogelijk te maken een Duitse aanval te weerstaan.

⁷¹ TNA WC CAB/23/5/10 (CAB318), nr.12

⁷² TNA WC CAB/24/5/6 (G206), nr.2

⁷³ TNA WC CAB/23/5/10 (CAB318), nr.12

⁷⁴ TNA WC CAB/24/5/6 (G206), nr.3

aangegeven dat deze verplaatsing in de tweede helft van 1917 heeft plaatsgevonden en de troepen nodig waren in Vlaanderen ⁷⁵.

De levering van het militaire materieel heeft wel daadwerkelijk plaatsgevonden, en was in oktober 1918 nog gaande, waarbij de hoeveelheid afhing van de beschikbare scheepsruimte ⁷⁶. Welk materieel het betrof wordt niet gespecificeerd maar aangenomen mag worden dat het gaat om materieel waarvan de Britten aangaven dat ze het konden leveren, namelijk lijst B met uitzondering van de zoeklichten.

7.2 DUITSE EISEN AAN NEDERLAND

Op 26 april 1918 bespreekt het *War Cabinet* de nieuwe Duitse eisen aan Nederland en ook hierbij komt de Westerschelde weer aan bod. De bron hierover voor de Britten, is een gesprek in de ochtend van de vorige dag tussen Sir Leverton Harris (1864-1926) van het Britse Ministerie van Blokkade met M. van Vollenhoven⁷⁷. Deze laatste wordt de gedelegeerde van de Nederlandse regering genoemd en belast met de scheepvaart en algemene onderhandelingen. ⁷⁸

Volgens het *War Cabinet*-verslag heeft Van Vollenhoven aangegeven dat hij plotseling naar Nederland teruggeroepen werd, omdat de Duitse regering verbolgen was over de Nederlandse houding. De Duitse regering vindt dat de Nederlandse regering had kunnen voorkomen dat de Geallieerden alle Nederlandse schepen in geallieerde havens vorderden. Ze neemt daarom het standpunt in dat, als Nederland deze transportmogelijkheden voor troepen en materiaal, op zee aan de Geallieerden gunden, dat Duitsland dan soortgelijke mogelijkheden op land zou moeten krijgen. Van Vollenhoven had aangegeven dat de Nederlandse regering zou reageren zoals eerder naar de Geallieerden, dat ze niet in zou stemmen met transport van militaire goederen en dat hierover met geen van beide partijen onderhandeld zou worden. ⁷⁹

Van Vollenhove verklaarde verder dat de gevoelens in Nederland naar aanleiding van de Geallieerde vordering van zijn schepen, grotendeels zijn weggeëbd. In plaats daarvan was er nu een sterk sentiment tegen Duitsland en om zijn eisen te weigeren. Bovendien zou Van Vollenhoven hebben gezegd dat *“Holland [...] knew perfectly well that her interests lay with the Allies, and that a German victory in the war would mean the end of the independence of Holland”*. Het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken zou hopen op een overeenkomst met Duitsland maar dacht dat de Duitsers onenigheid zochten. ⁸⁰

⁷⁵ TNA WC CAB/24/5/24 (G224)

⁷⁶ TNA WC CAB/24/5/24 (G224)

⁷⁷ Maurits Willem Raedinck van Vollenhoven (1882-1976), als minister-resident gezant voor Nederland in Brussel.

⁷⁸ TNA WC CAB/23/6/22 (CAB400), nr.12

⁷⁹ TNA WC CAB/23/6/22 (CAB400), nr.12

⁸⁰ TNA WC CAB/23/6/22 (CAB400), nr.12; vertaling citaat: Nederland is zich er zeer van bewust dat haar belangen bij de Geallieerden liggen en dat een Duitse overwinning van de oorlog het eind van de onafhankelijkheid van Nederland zou betekenen.

De Britse ambassadeur⁸¹ in Den Haag had een telegram gestuurd met meer informatie over de nieuwe Duitse eisen. Zij zouden doorvoer van niet-militaire goederen (m.n. zand en grind) over Limburgse spoorwegen en vrije passage van Duitse en Oostenrijkse schepen uit Antwerpen over de Westerschelde wensen.⁸²

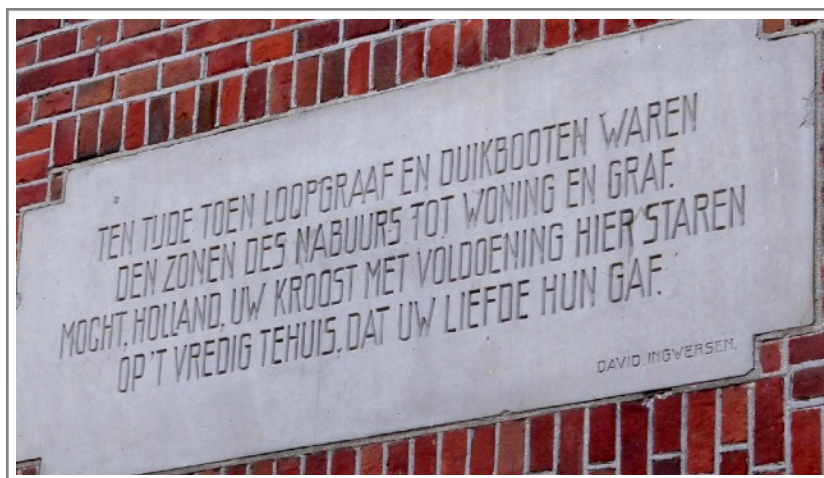
De Britten beseffen dat ze geen bezwaar kunnen maken tegen het gebruik van de spoorwegen. Wel konden ze inbrengen dat een soortgelijk verzoek van henzelf om kolen door het neutrale Zwitserland naar Italië te vervoeren was geweigerd. De grote bezwaren tegen gebruik van de Westerschelde zijn in de vergadering aangestipt en generaal Smuts geeft aan dat hiervoor plannen gereed lagen en het *War Cabinet* stemt in met zijn advies om dezelfde middag het *Northern Neutrals Committee* (NNC) bijeen te roepen.⁸³

Inderdaad is er een verslag van de NNC van dezelfde dag, waarin ook de opinie van de Britse Generale Staf en de Marine is opgenomen. De Generale Staf zou graag zien dat Nederland aangemoedigd wordt om de onhaalbare Duitse eisen af te wijzen en desnoods Duitsland de oorlog te verklaren. In augustus 1917 zag men nog weinig belang in Nederlandse betrokkenheid bij de oorlog maar nu ziet de Britse Generale Staf een mogelijkheid om Duitse eenheden aan het Westelijke Front te onttrekken. Weliswaar had Nederland volgens de Britten weinig in te brengen met maar vier getrainde divisies.⁸⁴

De Britse marine benadrukt wederom het belang dat de Duitsers de Westerschelde niet zouden kunnen gebruiken voor onder andere onderzeeërs. Strategisch gezien wilden ze Nederland niet de indruk geven akkoord te gaan met het inwilligen van de Duitse eisen. Als die “onneutrale” eisen ingewilligd zouden worden, dan wilden de Britten om

consessies vragen zoals toegang tot de Nederlandse territoriale wateren en eventueel gebruik van vliegvelden.⁸⁵

De NNC is van mening dat ze Nederland vrij moeten laten in de zand- en grindkwestie maar wel willen aandringen op het uitvoeren van het Nederlandse voorstel om een commissie het gebruik van zand en grind in België te laten onderzoeken. De mening van het *War Cabinet* dat

⁸¹ vermoedelijk wordt de gezant bedoeld, er was destijds geen Engelse ambassadeur.

⁸² TNA WC CAB/23/6/22 (CAB400), nr.12

⁸³ TNA WC CAB/23/6/22 (CAB400), nr.12

⁸⁴ TNA WC CAB/24/5/6 (G206), nr.4

⁸⁵ TNA WC CAB/24/5/6 (G206), nr. 5

er geen bezwaar gemaakt hoefde te worden tegen gebruik van de Limburgse spoorwegen, werd gedeeld alhoewel daaraan toegevoegd werd dat het waarschijnlijk ook voor militaire goederen gebruikt zou worden.⁸⁶

Voor wat betreft de nieuwe Duitse wens om Duitse en Oostenrijkse schepen vanuit Antwerpen passage over de Westerschelde te verlenen zijn de Britten resoluter. Ze willen er bij de Nederlandse regering “in harde bewoordingen” op aandringen hier niet mee akkoord te gaan omdat men vreest dat dit een eerste stap zou zijn in steeds grotere eisen over de Westerschelde.⁸⁷

De NNC herhaalde haar standpunt van augustus 1917, om besprekingen met Nederland te starten over Walcheren. Nieuw is het standpunt dat niet alleen controle over de Westerschelde gewenst is maar de Britten zouden nu ook graag vliegvelden in Walcheren of Holland⁸⁸ willen hebben om de Duitse oorlogsindustrie ten oosten van de Rijn te kunnen bombarderen.⁸⁹ Ter aanmoediging wilde de NNC vliegtuigen, piloten en luchtafweergeschut aan Nederland aanbieden, waarvan ze wisten dat Nederland dit ontbeerde, en tevens het gewenste materiaal van lijst B.⁹⁰

Uit andere bronnen is bekend dat de Britten in 1916 een plan met de naam ‘*Scheme S*’ hadden voor het “overzetten van Britse troepen en vliegtuigen naar Walcheren om het Nederlandse leger bij te staan in geval van een Duitse aanval op Zeeland”⁹¹. Het plan zou dateren van voor november 1917 en zou in december 1917 gedeactiveerd zijn⁹². De naam ‘*Scheme S*’ en de combinatie van troepen en vliegtuigen komt niet voor in de bronnen die voor deze publicatie zijn gebruikt.

De Nederlandse regering en parlement vinden de eisen van Duitsland niet verenigbaar met de neutraliteit. De dreiging dat een afwijzing zou leiden tot een Duitse inval werd als groot ervaren en op 25 april 1917 zijn geen nieuwe militaire verlopen meer gegeven, maar bestaande niet ingetrokken. Duitsland zei toe geen wapens, munitie en vliegtuigen via Nederland te transporteren maar Nederland wilde daar ook andere militaire goederen aan toevoegen. De Britten blijken, zoals hierboven aangegeven, tot verrassing van Nederland geen groot bezwaar tegen transport van zand en grind te hebben. Hiermee kon Nederland zonder veel problemen Duitsland tegemoet komen zonder dat de Britten daar bezwaar tegen hadden en was de crisis afgewend.⁹³

⁸⁶ TNA WC CAB/24/5/6 (G206), nr.6

⁸⁷ TNA WC CAB/24/5/6 (G206), nr.6

⁸⁸ Holland is hier niet vertaald naar Nederland omdat het goed mogelijk is dat men echt Holland bedoelde, Noord- en Zuid-Holland of meer specifiek het gebied achter de waterlinies.

⁸⁹ TNA WC CAB/24/5/6 (G206), nr.7

⁹⁰ TNA WC CAB/24/5/6 (G206), nr.8

⁹¹ Zo bleef Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog neutraal in *Historisch Nieuwsblad* 4/2017, W. Klinkert, en *Perspectives on Military Intelligence from the First World War to Mali: Between Learning and Law*, Floribert Baudet, Eleni Braat, Geoffrey van Woensel, Aad Wever, p.34

⁹² Fall K. *German Offensive Plans against the Netherlands 1916-1918* op website Mars et Historia, W. Klinkert.

⁹³ NL-WpDStvA-C4246 (Buiten Schot), p.376-380

Mr. Dr. C. Smit schreef in zijn boek 'Nederland in de Eerste Wereldoorlog (1899-1919)' dat de eis voor de doorvaart van de schepen in Antwerpen, bedoeld was als tactische zet om meer druk op de andere eisen te leggen⁹⁴. In dat geval hebben de Britten zich onnodig druk gemaakt om die Duitse eis.

7.3 NEDERLANDS KONVOOI NAAR INDIË

Op 4 juni 1918 bespreekt het *War Cabinet* een notitie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken over de beslissing van de Nederlandse regering om een scheepskonvooi naar Nederlands-Indië te sturen. De Britten vermoeden dat het doel van Nederland is om, onder druk van Duitsland, de Geallieerde blokkade te breken. ⁹⁵

Ook deze kwestie met het neutrale Nederland is voorgelegd aan het *Northern Neutrals Committee* (NNC), dat de volgende dag een verslag opstelde. Maar de NNC komt eigenlijk alleen met een advies om de normale procedures aan te houden voor schepen van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij die de blokkade willen passeren. Het enige compromis dat de NNC voorstelde was om aan te geven dat de schepen niet doorzocht zullen worden maar dat recht was in het verleden nooit in de praktijk gebracht. Mocht Nederland niet akkoord gaan dan zou het doorzoeken noodzakelijk zijn hetgeen tot gevolg zou kunnen hebben dat koopvaardischepen in beslag genomen worden. De Britten realiseren zich dat dit tot een zeer ernstige situatie zou leiden, zelfs tot oorlog tussen beide landen, hetgeen in hun hoogste belang was om te vermijden en dan opnieuw afgewogen zou moeten worden. ⁹⁶

De normale procedure betekent volgens de Britten dat een volledig overzicht van passagiers en handelsgoederen moet worden gegeven en een schip pas mag vertrekken na een akkoord van de Britse autoriteiten. Schepen onder Nederlandse marinevlag mogen geen passagiers en handelsgoederen vervoeren met uitzondering van overheidsfunctionarissen en goederen voor de koloniale overheid. De handelsgoederen mogen bovendien niet geheel of gedeeltelijk van vijandelijke herkomst zijn. En tenslotte mag geen correspondentie, drukwerk en pakketten worden meegenomen met uitzondering van overheidsstukken. ⁹⁷

De Nederlandse regering eist van de Britten vrije doortocht, zonder inspectie, voor de vier schepen met ambtenaren, militairen en overheidsgoederen. Het konvooi heeft tot doel om als neutrale, koloniale grootmacht haar tanden te laten zien. Tevoren is toch inzage in passagiers en vracht gegeven. Na tweemaal uitstel, eenmaal om een partij Duitse verf van boord te halen, vertrekt het konvooi op 5 juli uit Den Helder. Door het voldoen aan de blokkade-eisen waren de twee marine-schepen eigenlijk niet meer nodig en is het konvooi niet het grootse gebaar

⁹⁴ NL-WpDStvA-C8596 (Nederland in de Eerste Wereldoorlog (1899-1919)), p.82

⁹⁵ TNA WC CAB/23/6/47 (CAB425), nr.16

⁹⁶ TNA WC CAB/24/5/10 (G210)

⁹⁷ TNA WC CAB/24/5/10 (G210)

geworden waar Nederland op hoopte. Het konvooirecht van neutrale landen erkennen zou het einde van de succesvolle Britse blokkade-politiek zijn geweest. ⁹⁸

7.4 HOLLAND ACHTER DE WATERLINIE

In de zomer van 1918 deed zich een, niet nader omschreven, geschikte gelegenheid voor en werden de contacten tussen de Britse militaire attaché en de Nederlandse officieren heropend. Opvallend genoeg wilden ook de Nederlandse officieren geen Britse bijstand meer ten aanzien van Walcheren⁹⁹. Nederland vond zichzelf voldoende in staat om Walcheren en de Westerschelde tegen de Duitsers te verdedigen¹⁰⁰. In plaats daarvan wensten de officieren Britse troepen als versterking terwijl Nederland bij een Duitse inval de verdediging van haar waterlinie op zich zou nemen, totdat de Britse troepen waren gearriveerd¹⁰¹. Het *War Cabinet* neemt op 15 oktober 1918 de aanbevelingen van het *Northern Neutrals Committee* (NNC) over om te laten onderzoeken op welke wijze het Nederlandse verzoek uitgevoerd kan worden ¹⁰².

Op 28 oktober ontvangt het *War Cabinet* een verslag van een vergadering van marine en leger waarin verschillende mogelijkheden voor Britse inzet in Nederland worden overwogen.

Om te beginnen stelt men vast dat de troepen die ingezet zouden kunnen worden, zich in Frankrijk bevinden. Daarbij wordt Duinkerken op dat

moment genoemd als een betere vertrekhaven dan Zeebrugge en Oostende. ¹⁰³

De aankomsthaven in Nederland hangt uiteraard van de militaire omstandigheden van het moment af. Vlissingen wordt genoemd maar ook transport over land naar Breskens en dan per boot naar Vlissingen. Een landing op de westkust van Zuid-Beveland wordt eveneens overwogen, vermoedelijk omdat transport over land daarvandaan naar Holland gemakkelijker is. Maar als meest geschikte haven wordt Rotterdam genoemd. ¹⁰⁴

Ook wordt gekeken naar de mogelijkheid dat Duitsland zich terugtrekt waarbij transport over land naar Terneuzen mogelijk wordt en vervolgens met scheepstransport naar Vlissingen of

⁹⁸ NL-WpDStvA-C4246 (Buiten Schot), p.387-390 (kranten op Delpher noemen 4 juli als vertrekdatum)

⁹⁹ TNA WC CAB/24/5/24 (G224)

¹⁰⁰ TNA WC CAB/23/8/7 (CAB486)

¹⁰¹ TNA WC CAB/24/5/24 (G224)

¹⁰² TNA WC CAB/23/8/7 (CAB486)

¹⁰³ TNA WC CAB/24/69/2 (GT6202), nr.1

¹⁰⁴ TNA WC CAB/24/69/2 (GT6202), nr.2

Rotterdam. Als de Duitsers zich ten oosten van de lijn Antwerpen - Brussel terugtrekken is scheepstransport niet meer nodig en zou de spoorweg via Roosendaal gebruikt kunnen worden. Bij nog verder terugtrekken van de Duitsers achter de Maas zou via Noord-Brabant versterkingen naar Nederland verplaatst kunnen worden. Op dat moment zijn de omstandigheden voor de Britten veruit beter dan voor de Duitsers die Nederland nog zouden willen binnenvallen, mede omdat de Maasbruggen in Nederlandse handen zijn en ongetwijfeld vernietigd zouden worden.¹⁰⁵

Als conclusie raden marine en leger aan om:

- voorbereidingen te treffen om twee divisies na elkaar te transporteren van Duinkerken naar Rotterdam.
- voor zover mogelijk afspraken te maken met Nederland om een samenwerking tussen Nederlandse en Geallieerde legers in Holland¹⁰⁶ mogelijk te maken.¹⁰⁷

Toch gaan de Britten er van uit dat de Duitsers geen inval in Nederland zullen uitvoeren, tenzij ze er toe gedwongen worden, omdat het hun rechter flank open zou leggen. Mogelijk dat ze bij het terugtrekken Noord-Limburg (*"The Appendix"*) zouden moeten doorkruisen maar de gevolgen zouden zo nadelig zijn dat ze alles in het werk zullen stellen om dat te voorkomen.¹⁰⁸

En toch zijn er Duitse troepen, ongeveer 70.000 militairen, door Zuid-Limburg naar Duitsland teruggetrokken. Maar dat was ná de wapenstilstand en na een Duits verzoek daartoe op 12 november 1918, met als reden om België sneller te kunnen ontruimen. De Nederlandse regering stemt daarmee in en ziet van internering af, maar de grenswachten krijgen de opdracht om de bagage op wapens te controleren. De Fransen en Belgen vinden dat Nederland deze troepen moet internen, maar de Britse Minister van Buitenlandse Zaken Balfour deed het af als een "technische fout" zonder verdere consequenties.¹⁰⁹

¹⁰⁵ TNA WC CAB/24/69/2 (GT6202), nr.3

¹⁰⁶ Holland is hier niet vertaald naar Nederland omdat men echt Holland bedoelde, specifiek het gebied achter de waterlinies.

¹⁰⁷ TNA WC CAB/24/69/2 (GT6202), nr.5

¹⁰⁸ TNA WC CAB/24/69/2 (GT6202), nr.4

¹⁰⁹ NL-WpDStvA-C4246 (Buiten Schot), p.415

8. Conclusie

De meerderheid van het *Northern Neutrals Committee* (NNC) was van mening dat aansluiting van de vier noordelijke neutrale landen over het geheel geen voordeel voor de Geallieerden bood. Alleen Lord Robert Cecil vond dat aansluiting een effect zou hebben op het Duitse moraal, hen meer zou isoleren en gevolgen zou hebben voor de na-oorlogse economie. En daarmee Duitsland zou aanzetten om vrede te zoeken.¹¹⁰

De drie neutrale Scandinavische landen zijn de Britten verder van weinig zorg, terwijl we voor Nederland nog vier kwesties kunnen onderscheiden. Daarbij was de Westerschelde voor de Britten wellicht de belangrijkste. Voor Nederland was de kwestie van de Duitse eisen belangrijk omdat het vasthouden aan de neutraliteit zonder compromissen van de Britten, tot een Duitse inval had kunnen leiden.

Helaas wordt de Britse mening over het Nederlandse leger en de waterlinies niet direct in deze bronnen gegeven. Mogelijk komt dit omdat de NNC pas in de tweede helft van de oorlog actief was. In het begin van de oorlog was dit mogelijk relevanter. Dat de Britten achter de waterlinies wilden meewerken aan de verdediging tegen Duitsland geeft indirect wel aan dat ze een zekere waarde in leger en waterlinies zagen.

In oktober 1918 vroegen de Duitsers om vredes-
onderhandelingen en in
hetzelfde *War Cabinet* verslag¹¹¹,
als waarin ingestemd wordt
met Britse operaties in
Nederland, is ook de reactie
van de Amerikaanse president
Wilson op het Duitse voorstel
opgenomen.

De oorlog is dan al te ver in
het nadeel van Duitsland
gekomen, zodat een
samenwerking met de Britten
nog nauwelijks een gevaar voor

de Nederlandse neutraliteit was. De bereidheid tot het accepteren van Britse hulp stond mogelijk wel goed tegenover de Britten, maar hun hulp was praktisch gezien niet meer nodig.

¹¹⁰ TNA WC CAB/24/4/3 (G153), nr.38

¹¹¹ TNA WC CAB/23/8/7 (CAB486)

Bibliografie

BRONNEN

The National Archives of the UK (TNA), London

Achter de TNA code staat de code van het Documentatiecentrum Stelling van Amsterdam (NL-WpDStvA) waaronder een digitale kopie is te vinden.

Foreign Office (FO)

TNA FO 800/108 (NL-WpDStvA-C6860)
General Series nr. FO/800/108: Miscellaneous H - L;
1906-1916

TNA FO 800/69 (NL-WpDStvA-C6861)
General Series nr. FO 800/69: The Netherlands;
1908-1916
Sir Edward Grey

War Cabinet (WC)

TNA WC CAB/24/4/3 (NL-WpDStvA-C6852)
Paper nr. G153: The Position of the Northern Neutral
Countries; Report of Committee
27-08-1917

TNA WC CAB/24/34/47 (NL-WpDStvA-C7601)
War Cabinet nr. 2847: The position of Holland;
Admiralty Memorandum by the First Lord for the War
Cabinet.
Eric Geddes, 03-12-1917

TNA WC CAB/23/4/68 (NL-WpDStvA-C7604)
War Cabinet nr. 294: Minutes of a Meeting of the War
Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Friday,
December 7, 1917, at 5.30 P.M.
07-12-1917

TNA WC CAB/24/4/35 (NL-WpDStvA-C6853)
Paper nr. G184: The Position of the Northern Neutral
Countries; Report of Committee
E. Carson, 14-12-1917

TNA WC CAB/24/4/37 (NL-WpDStvA-C6854)
Paper nr. G186: The Position of the Northern Neutral
Countries; Report of Committee
E. Carson, 22-12-1917

TNA WC CAB/23/5/10 (NL-WpDStvA-C7603)
War Cabinet nr. 318: Minutes of a Meeting of the War
Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Tuesday,
January 8, 1918, at 11.30 A.M.
08-01-1918

TNA WC CAB/23/6/22 (NL-WpDStvA-C7602)
War Cabinet nr. 400: Minutes of a Meeting of the War
Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Friday,
April 26, 1918, at 11.30 A.M.
26-04-1918

TNA WC CAB/24/5/6 (NL-WpDStvA-C6855)
Paper nr. G206: The Position of the Northern Neutral
Countries; Report of Committee
J.C. Smuts, 26-04-1918

TNA WC CAB/23/6/47 (NL-WpDStvA-C7600)
War Cabinet nr. 425: Minutes of a Meeting of the War
Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Tuesday,
June 4, 1918, at noon.
04-06-1918

TNA WC CAB/24/5/10 (NL-WpDStvA-C6856)
Paper nr. G210: The Position of the Northern Neutral
Countries; Report of Committee
J.C. Smuts, 05-06-1918

TNA WC CAB/24/5/24 (NL-WpDStvA-C6857)
Paper nr. G224: The Position of the Northern Neutral
Countries; Report of Committee
J.C. Smuts, 07-10-1918

TNA WC CAB/23/8/7 (NL-WpDStvA-C6858)
War Cabinet nr. 486: Minutes of a Meeting of the War
Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Tuesday,
October 15, 1918, at 11.30 A.M.
15-10-1918

TNA WC CAB/24/69/2 (NL-WpDStvA-C6859)
War Cabinet nr. 0146/850: Dispatch of Troops to
Holland in event of German infringement of Dutch
Neutrality; Proceedings of Meeting of Naval and
General Staffs
P.P. de B. Radcliffe, 28-10-1918

Documentatiecentrum Stelling van Amsterdam, Weesp

NL-WpDStvA-C395
Kustversterkingen 1900-1940; de planning, constructie en
bewapening van Nederlandse kustforten en batterijen.
drs. J.R. Verbeek, 1999
ISBN 9789060972313

NL-WpDStvA-C298
De Geest in de fles; de omgang van de Nederlandse
defensieorganisatie met chemische strijdmiddelen
1915-1997
Herman Roozenbeek, Jeoffrey van Woensel, 2010
ISBN 9789461051028

NL-WpDStvA-C4246
Buiten schot; Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog
1914-1918. (3e druk)
Paul Moeyes, 2014
ISBN 9789029589017

NL-WpDStvA-C4424
Nederland Neutraal, De Eerste Wereldoorlog 1914-1918.
Wim Klinkert, Samuël Kruizinga, Paul Moeyes, 2014
ISBN 9789461053510

NL-WpDStvA-C8595

Trokken de Duitsers echt door Limburg.

Hans van Lith, 2017

NL-WpDStvA-C8596

Nederland in de Eerste Wereldoorlog (1899-1919), Derde
deel: 1917-191

Mr. Dr. C. Smit, 1971

BEELDVERANTWOORDING

National Portrait Gallery, London

NPG x6466, Edward Henry Carson

NPG x168403, Sir George Price Webley Hope

Documentatiecentrum Stelling van Amsterdam, Weesp

Monument, Scheveningen (voorblad)

Charlottenlundfortet, Kopenhagen (Denemarken)

Cenotaph monument, London (epiloog)

Alle overige foto's betreffen gevelstenen in
wooncomplexen Jan Windhouwerstraat (Zaandam),
Zaanstraat (Amsterdam) en Zwanenplein (Amsterdam).
Deze wooncomplexen werden tijdens de Eerste
Wereldoorlog gebouwd door Woningstichting
Patrimonium Amsterdam en Woningstichting
Patrimonium Zaandam.

De strofes in de meeste gevelstenen zijn met zekerheid
van de dichter David Ingwersen (1876-1948) omdat zijn
naam of initialen rechtsonder zijn aangegeven. Bij
gevelstenen waar die aanduiding ontbreekt is het
vermoeden dat hij ook de auteur is.

Deze foto's zijn gemaakt door de auteur.

DANK

De auteur is veel dank verschuldigd aan de volgende
personen voor hun adviezen, informatie en/of andere
medewerking.

Wim Klinkert, hoofddocent Militaire Geschiedenis bij
Nederlandse Defensie Academie / hoogleraar Universiteit
van Amsterdam.

Paul Moeyes, publicist Eerste Wereldoorlog.

Rian van Meeteren, historicus Eerste Wereldoorlog.

Wim de Natris, zelfstandig historicus.

Mathieu Willemsen, Nationaal Militair Museum.

AUTEUR

René G.A. Ros (1967) heeft opleidingen in de tuinbouw en
biologie gevolgd. In 1995 afgestudeerd voor de opleiding
HTS Informatica en sindsdien in de automatisering
werkzaam. Sinds 1998 onderzoekt en publiceert hij, als
vrijtijdsbesteding, over de Stelling van Amsterdam en
ander militair erfgoed. Van 2018 tot 2024 was hij in deeltijd
werkzaam bij het Kenniscentrum Waterlinies, onderdeel
van het Gemeenschappelijk Orgaan Hollandse Waterlinies.

WIJZIGINGEN

De eerste openbare versie verscheen op 16 oktober 2019
(v6).

De tweede openbare versie verscheen op 23 november 2024
naar aanleiding van correcties voor opname in De Grote
Oorlog Kroniek 1914-1918 nr. 49 van Uitgeverij Aspekt en
Stichting Studiecentrum Eerste Wereldoorlog (v7).

